

Katja Hoyer, *Kan ve Demir Alman İmparatorluğu'nun Yükselişi ve Çöküşü (1871-1918)*

Çev. Sinan Çakır, İstanbul:
Vakıfbank Kültür Yayınları, 2024, 266 sayfa.

Abdurrahman AKDAĞ*

Kan ve Demir bir anekdotla başlar. 153 yıl önce 17 Ocak 1871'de Prusya Kralı I. Wilhelm, Paris'in dışındaki Versay Sarayı'nda Alman İmparatorluğu'nun ilanını gerçekleştireceği töreni beklemekteydi: "Yarın hayatımın en mutsuz günü olacak! Prusya monarşisinin cenazesine tanık olacağız ve Kont Bismarck, bu tamamen sizin hatanız!". İlanın Fransa'da yapılması 1870 savaşından sonra Fransa'nın burnunu sürtmenin bir yoluydu. Ama aynı zamanda Alman topraklarındaki herhangi bir konum seçilirse bir devletin diğerlerine göre kayırıldığı ve bu kırılğan birlik anının tehlikeye atılabileceği şüphelerini

Kitap Deęerlendirmesi/Book Review

* Doktora Öğrencisi, [Marmara Üniversitesi](#), Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Yakınçağ Tarihi, İstanbul/Türkiye

ORCID ID: 0000-0002-4895-2874

E-posta/E-mail: abdurrahmanakdag1@gmail.com

doğurabilirdi. Anton von Werner'in 1885'te yaptığı ünlü tablosunda resmedildiği gibi (s. 62) törende Bismarck, Kayser, Prusyalı subaylar, soylular, Fransa-Prusya Savaşı'ndaki tüm Alman alaylarının temsilcileri bulunmakta ve askerî üniforma giymekteydi. Bu isimler o anda bir ulus devletin kuruluşunu kutlamaktaydılar. Katja Hoyer, *Kan ve Demir*'de 1848 Alman devrimini hatırlatarak şöyle diyor: “Bu liberallerin hayalini kurduğu demokratik birleşmeden çok uzaktı.” (s. 63) Alman İmparatorluğu'nun birleştiği tören işte bu iki nedenden ötürü dikkat çekiciydi.

Almanya'nın birliği ve güçlü bir devlet olarak ortaya çıkışı gibi dikkat çekici ve önemli bir konu hakkında Türkçe literatürde genel eserlerin içinde yer alan bölümler ve birkaç tez çalışması bulunmaktadır. İki büyük devlet adamı Bismarck ve II. Wilhelm hakkında ise Almanca ve diğer dillerde kaleme alınan literatürün genişliği yanında Türkçe literatürde yapılan çalışmalar son derece yetersizdir.¹ Hoyer'in eseri, Türkçe literatürde mevcut olan bu eksikliği bir nebze de olsa doldurmak için iyi bir başlangıç kitabı olarak kabul edilebilir.

1 Alman Birliğine dair Turgut Türk, *Alman Birliği ve Bismarck: Bir Analiz Düzeyi Uygulaması*, (Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Gelişim Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2017; Geniş Bismarck literatüründen Türkçeye kazandırılan sadece birkaç eser bulunmaktadır. Otto von Bismarck, *Düşünceler ve Hatıralar*, çev. Nijad Akipek (İstanbul: Millî Eğitim Bakanlığı, 1952); Jonathan Steinberg, *Bismarck*, çev. Hakan Abacı (İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2015); Eberhard Kolb, *Bismarck: Demir Şansölye*, çev. Yusuf Ziya Altıntaş (İstanbul: Runik Kitap, 2021); (Osmanlı Türkçesinden) Ali Reşad-İsmail Hakkı, *Bismarck: Hususi ve Siyasi Hayatı* (İstanbul: Ötüken, 2018); Ayrıca Bismarck ve II. Wilhelm'e dair yüksek lisans ve doktora tezleri bulunmaktadır.

2021 yılında İngiltere'de *Blood and Iron: The Rise and Fail of the German Empire (1871-1918)* adıyla basılan ve ilk baskısı kısa sürede tükenen kitap Dr. Sinan Çakır'ın² titiz çevirisiyle *Kan ve Demir Alman İmparatorluğu'nun Yükselişi ve Çöküşü (1871-1918)* adıyla Türkçeye kazandırıldı. *Kan ve Demir*, adını modern Almanya'nın kurucu babası Otto von Bismarck'ın 30 Eylül 1862'de yaptığı ünlü konuşmasından alıyor: "...Devrin büyük meseleleri müzakerelerle ve çoğunluğun tercihleriyle değil demir ve kanla karara bağlanacak."³ (s. 15, 47). Bismarck haklı olarak kitabın büyük bir kısmının odağını oluşturuyor. Kitap bir Bismarck ve II. Wilhelm biyografisi gibi okunabilir, zira bu iki şahsiyetin hayatına dair oldukça ayrıntılı bilgiler içermektedir.

Eser giriş, beş bölüm, sonuç ve dizin kısımlarından oluşmaktadır. Prusya Kralı I. Wilhelm'in 18 Ocak 1871'de imparatorluğu ilan edişindeki kriz anıyla başlayan Giriş bölümünde, Bismarck'ın Almanya için önemi, Wilhelm'in genç ulusu nasıl yıkımın eşiğine getireceğini ve I. Dünya Savaşı sırasında Almanya'nın durumu kısaca anlatılır.

Hoyer, ilk bölümdeki (Yükseliş: 1815-1871) anlatısına 1871'de değil 1815 yılından başlamayı seçer. 1815 yılını Avrupa'nın geri kalanı için olduğu kadar Almanya için bir dönüm noktası olarak gören Hoyer, Alman milliyetçiliğinin ve siyasi birliğinin tohumlarını, Almanca konuşan halkların önemli bir rol oynadığı Napolyon'un yenilgisine kadar izler. İki Alman rakip olan Avusturya ve Prusya'nın 1815-1840 arası faaliyetlerini ele alan yazar aynı zamanda Alman ulusal duygularının ilk dönemlerini 1848 devrimleri ve Gümrük Birliği (*Zollverein*) gibi Alman iktisadi koordinasyonları üzerinden ele alır.

Hoyer, ikinci bölümde (Bismarck Reich'i⁴: 1871-1888) Almanya'nın diğer Avrupa ülkeleriyle karşılaştırıldığında benzersiz bir tarihsel yol

2 Halen çeviri çalışmalarına devam eden Çakır'ı Ali Akyıldız danışmanlığında hazırladığı yüksek lisans ve doktora tezlerinden tanıyoruz. Sinan Çakır, 1870 Beyoğlu Yangını ve Sonrasındaki İmar Faaliyetleri, (Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2019.; 2023 yılında tamamlanan doktora tezini gözden geçirip geçtiğimiz aylarda neşretmiştir. Sinan Çakır, *Osmanlı'nın İlk Mebusları: I. Meşrutiyet Dönemi Mebusları Üzerine Prosopografik Bir İnceleme* (İstanbul: Timaş Akademisi, 2024)

3 Otto von Bismarck, Blood and Iron Speech (20 Eylül 1862), İngilizce J. Riemer, Reden 1847-1869 [Speeches 1847-1869], C.10, s. 139-140.

4 Reich=İmparatorluk.

izlediğini öne süren *Sonderweg* teorisine (s. 64) şüpheyile yaklaşmakta ve onun da ötesinde reddetmektedir. Aslında ona göre birçok tarihçi -köklü tarihçiler bile- hâlâ bu kavramı savunmaktadır. Hoyer, Almanya'nın 1871 yılından Nazizm'e doğru yol aldığı inancını, tarihsel bağlamların karmaşıklığını hesaba katmayan basit bir anlatı olarak görerek kolayca reddetmektedir. Aynı zamanda bu yaklaşımı, Alman tarihindeki olumlu sürekliliklerden ziyade olumsuz süreklilikleri vurguladığı gerekçesiyle de reddetmektedir.

Hoyer, entrikacı bir *realpolitikçi* (s. 117) ve *Alman Sezar'ı* (s. 80) olarak gördüğü Bismarck'ın yasaları geçirmek için ağırlıklı konuşmalardan zorbalığa ve adam kayırmaya varıncaya kadar uyguladığı taktiklerle genellikle parlamentoda üstünlüğü elinde tuttuğunu ve hiçbir ahlaki çekincesinin olmadığını dile getirir. Sık sık ona atfedilen "Yasalar sosis gibidir; en iyisi onların nasıl yapıldığını görmemektir" (s. 61) şeklindeki sözün onun parlamentoyu nasıl pasifize ettiğine dair çok iyi bir örnek olduğunu hatırlatır.

Kitabın öne çıkan özelliklerinden biri de ilgili bölümde Hoyer'in Almanya'nın ekonomik bir güç merkezi olarak yükselişini anlatmasıdır. (s. 90-97, 138-144) Ona göre serbest ticaretten korumacılığa geçiş yapan Almanya, Britanya ve Fransa gibi Batı Avrupalı komşularıyla rekabet etmeye başlayan modern bir sanayi devine dönüşmüştür. Ancak bu modern sanayi devinin de savaş ekonomisine diremediği görülür. Kitap ayrıca günümüzde var olan bazı kavram ve anlayışların tohumlarının II. Reich döneminde atıldığını ifade ederek geçmişten bugüne ışık tutar. Örneğin günümüzde 'Alman malı' (Made in Germany) denince akıllarda canlanan sağlam ve kaliteli mal anlayışının II. Reich döneminde Almanların geliştirdiği yüksek teknoloji sanayi ürünlerinin bir sonucu olduğu vurgulanır. Yine günümüzde var olan kavramlardan biri olan 'Alman gibi disiplinli' anlayışı da bu dönemlerde oluşmaya başlayan ve Bismarck'ın politikalarının meyvelerinden biridir.

Diğer bölümlere nazaran kısa olan üçüncü bölümde (Üç İmparator ve Bir Şansölye: 1888-1890) Kayser I. Wilhelm, III. Friedrich ve II. Wilhelm ile Bismarck arasındaki iki yıllık ilişkiye değinen Hoyer, Bismarck'ın istifası ve 31 yaşındaki genç II. Wilhelm'in yönetime geçmesiyle Almanya, Avrupa ve dünyada bir devrin bitip yeni bir devrin

başladığını ifade eder. Hoyer, bu bölümü anlamlı bir karikatürle bitirir: Genç imparator geminin güvertesinde yaşlı ve tecrübeli Bismarck'ın koca gemiyi terk edişini ve bir sandala binişini izlemektedir. (s. 129)

Hoyer, kitabın dördüncü bölümünde (Wilhelm Reich'i: 1890-1914) Alman imparatorluk tarihinin ikinci önemli figürü olan Kayzer II. Wilhelm'i kapsamlı bir şekilde ele almaktadır. 1890'dan 1914 I. Dünya Savaşı'na kadar giden döneme II. Wilhelm kendi damgasını vurmuş ve iktidarının sonlarında askerî kurum tarafından bir kenara itilmiştir. Hoyer, Alman sömürgeciliğinin ancak Bismarck'ın 1890'da istifasıyla gerçekten başladığını ve büyük ölçüde 'genç, cesur ve Alman' (s. 134) imparator II. Wilhelm'in "buluşu" olduğunu ima etmektedir. (s.160) Ancak durumun öyle olmadığı anlaşılıyor. Bismarck çeşitli zamanlarda yaptığı konuşmalarda sömürge politikası ile ilgilenmediğini söylemektedir. Sıkça atıfta bulunulan bir anekdota göre, 1887 yılında Afrika'ya giden ve kendisine görüşünü soran Eugen Wolf'a şunları söylemişti; "Sizin Afrika haritanız pek güzel, ancak benim Afrika haritam Avrupa'dadır. Burada Rusya ve şurada da Fransa bulunmaktadır. Biz de ikisinin arasında bulunuyoruz. İşte benim Afrika haritam budur."⁵ Ancak Bismarck'ın öncülüğünde 1884 tarihinde toplanan Berlin Konferansında Almanya'nın asıl amacı, Afrika'nın sömürgeleştirilebilir topraklarını Avrupalı güçler arasında paylaşmak ve Almanya için yeni, el değmemiş ve zengin sömürgeler elde etmektir.⁶ Kısaca Bismarck söylemlerinde her ne kadar ilgilenmiyor gibi görünse de Alman sömürgeciliğinin aslında II. Wilhelm döneminde değil Bismarck döneminde başladığı anlaşılmaktadır.

Hoyer, "Yahudi Sorunu'nun" 1933'te değil, 1871'de Alman İmparatorluğu'nun kurulmasıyla başladığını kabul etmektedir. Ona göre, antisemitizm dalgası 1873 mali çöküş ve 1880'lerde doğudaki katliamların ardından birçok Rus ve Polonyalı Yahudi'nin Almanya'ya kaçmasıyla ortaya çıktı. Bununla bağlantılı olarak Hoyer, kitabında

5 Yusuf Ziya Altıntaş, Otto von Bismarck ve Osmanlı'daki İmajı, (Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2012. s. 76.

6 Gassım İbrahim, Afrika'nın Sömürgeleştirilmesi: Berlin Konferansı ve Osmanlı Devleti (1884-1885), (Doktora Tezi) Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, 2022.

Alman Nedir? sorusunu yanıtlamanın zorluğuna değinmektedir. Eğer Alman ulusu, etnik ve ırksal temellere göre tanımlanan halka (s. 170) dayanıyorsa, o zaman Yahudiler ona ait değildi. Sonuç olarak, bu ait olmama hali Hoyer'in de ifadesiyle “antisemitizmin nüfusun geniş kesimlerinde kabul edilebilir bir duruma” gelmesine yol açtı.

Beşinci bölüm (Çöküş: 1914-1918) Bismarck'ın 1888'de dile getirdiği “Bir gün, büyük Avrupa Savaşı Balkanlar'daki aptalca bir şeyden çıkacak” alıntısıyla başlar. Hakikaten zaman tecrübeli devlet adamının öngörüsünü haklı çıkarmıştır. Savaş bir Sırp milliyetçisininin 28 Haziran 1914'te Saraybosna'da Avusturya-Macaristan tahtının varisi Franz Ferdinand ve eşi Hohenberg Düşesi Sophie'yi öldürmesiyle başlamıştır. Birkaç gün sonra Temmuz 1914'te Almanya neden Avusturya-Macaristan'a kayıtsız şartsız askerî destek sözü verdi ve bir Avrupa savaşını göze aldı, bunda Almanya'nın iç durumunun rolü neydi? Hoyer bu soruya yanıt vermiyor. Ancak savaş ilerledikçe bu durumu parlamenter kültürün henüz emekleme aşamasında olmasına bağlayarak “sessiz diktatörlük” olarak adlandırıyor. Rus Çarlığı, Avusturya-Macaristan ve Osmanlı İmparatorluğu bu uzun ömürlü imparatorlukların hiçbiri I. Dünya Savaşından sağ çıkmadı. Ancak en ilginç imparatorluk kaybı, 1871'de kurulan Alman İmparatorluğu'nunkiydi. Hoyer, İmparatorluk Almanya'sını (II. Reich) 1933-1945 (III. Reich) yılları arasındaki diktatörlüğün başlangıcı değil, kendi içinde ve şartlarında bir dönem olarak ele almaktadır.

Kitabı popüler bir tarih kitabı olarak düşünürsek, Hoyer'in I. Dünya Savaşı'nı anlatımı oldukça iyi görünmektedir. O, savaşın askerî ve siyasi yönlerinden ziyade, Almanya üzerindeki ekonomik, sosyal, diplomatik ve kültürel yönüne odaklanıyor. Bu bölüm özelinde kitapla ilgili eksikliklerden birisi imparatorluğu sona erdiren bir savaşta en büyük müttefiklerinden biri olan Osmanlı İmparatorluğundan sadece Alman İmparatorluğunun yıkılmasının nedenleri üzerinden bahsetmesidir. Hoyer'e Almanya'nın 40 yıllık ‘tecrübesiz’ bir imparatorluk olması mı savaştan sonra imparatorluğu çökerten sebep oldu? sorusunu yönelttiğimizi varsayarsak cevabında Osmanlı'nın 600 yıllık tecrübesine rağmen yıkıldığını dolayısıyla Alman İmparatorluğunun ‘tecrübesizliğinden’ değil konjonktürel olarak ‘imparatorlukların’ yıkılması gereken bir sürece girmesi nedeniyle sona erdiğini ifade edecektir. Kitabın eksik kalan bir tarafı da Hoyer'in I. Dünya

Savaş bağlamında Alman emperyalizmi, dış ilişkiler ve büyük güçler çatışmasına yeterince değinmemesidir.

Savaşın sosyal ve kültürel yönüne odaklanan *Kan ve Demir*'de, Peter Kollwitz'in hikâyesi savaşta ölen diğer milyonlarca insan gibiydi: Vatanseverlik duyguları ve biraz da annesi Kathe Kollwitz'in cesaretlendirmesiyle savaşa girmesi ve on gün sonra vefatı. Alman ressam ve heykeltıraş Kathe Kollwitz, 1915'te oğlunun ölümünden sonraki ilk eserinde, koruyucu bir şekilde bebeğini kucığına alan bir anneyi tasvir ediyor. (s. 227) Onun 1920'li ve 1930'lu yıllardaki şaşkırtıcı derecede gerçekçi çizimlerinin, heykellerinin ve eskizlerinin çoğu, yaşlı bir anneyi ve ölen oğullarını tasvir ediyordu. Hoyer, kitabında yer verdiği bu ve benzeri anekdotlarla söz konusu keder ve suçluluğu okuyucuya çok ustaca aktarıyor.

Hoyer, kitabı büyük ölçüde büyük adamların, siyasi elitlerin ve güç oyunlarının tarihi olarak kurguluyor. Ancak sahnenin dışındakilere kısa da olsa yer veriyor. 1860'larda yeni doğmakta olan Alman feminist hareketinden kısaca bahsediyor. Ancak bunların sıradan kadınların endişelerini temsil etmeyen küçük bir grup olarak reddediyor: “Bir öğretmen ve Rus devrimcinin ortağı olan Clara Zetkin gibi kadınlar, öncelikli olarak kadınların özgürleşmesi adına değil, çocuklarını beslemek ve başlarını sokacak bir çatı sağlamak için çalışan bu geniş kadın grubunu pek temsil edemiyordu.” (s. 104-105)

Hülâsa, Hoyer'in *Kan ve Demir* adlı eserinde genel olarak Alman İmparatorluğu'nun olumlu mirasını ön plana çıkardığı görülmektedir. Kurulan Alman İmparatorluğu ve Bismarck ile II. Wilhelm'in bu imparatorluğu sürüklediği yolun Hitler'in politikalarının nedeni olmadığını savunur. Almanların II. Dünya Savaşı dönemindeki aşırılıklarını II. Reich'e bağlamaz. Alman İmparatorluğu ve bu imparatorluğun Avrupa tarihindeki yeri, kısa bir Bismarck ve II. Wilhelm biyografisi, modern Alman toplumunun dünya siyaseti ve kültürü üzerindeki etkisine dair bilgiler Kan ve Demir'i okuma listenizin başına almak kanaati oluşturur. Metinde sunulan fikirleri somutlaştırmak için yazarın anekdotlar ve hikâyelerle anlatısını zenginleştirilmesi kitabın çekiciliği ve okunabilirliğini daha da artırmıştır. Sadece Bismarck ve II. Wilhelm hakkındaki anekdotlar bile kitabı okumaya değer kılmaktadır.